

ПИРАМИД ТОГТОЛЦООНЫ АРГААР ҮЙЛДЭГДДЭГ ЗАЛИЛАХ ГЭМТ ХЭРГИЙН НИЙГМИЙН АЮУЛЫН ШИНЖ

В.Амарсанаа

ДХИС-ийн Цагдаагийн сургуулийн
Эрүүгийн эрх зүй, криминологийн тэнхимийн багш,
доктор (Ph.D), цагдаагийн хошууч

Хураангуй: Залилах гэмт хэргийн гаралт сүүлийн жилүүдэд огцом нэмэгдэж, уламжлалт аргаар үйлдэгдэхээс гадна, цахим хэрэгсэл ашиглах, санхүүгийн пирамидын аргаар үйлдэгдэх зэргээр арга, хэлбэр нь нарийсч, улмаар иргэдэд ноцтой хохирол, хор уршиг учруулж байгаа өнөө үед уг гэмт хэргийн нийгмийн аюулын шинжийг тодорхойлохыг зорилоо.

Abstract: The aim is to identify the nature of the social threat of fraud, which has increased sharply in recent years, and has been narrowed in its methods and forms by the use of electronic means and financial pyramids, resulting in serious harm and harm to citizens.

Түлхүүр үгс: Нийгмийн аюул, хохирол, хор уршиг, олон шатлалт маркетинг, өмчийн харилцаа, пирамид тогтолцооны луйвар, санхүүгийн пирамид.

Keywords: Social danger, damage, harm, multi-tiered marketing, property relations, pyramid scheme fraud, financial pyramid.

Монгол Улс чөлөөт зах зээлийн тогтолцоонд шилжээд гуч гаруй жилийн нүүрийг үзжээ. Энэ багагүй хугацаанд шилжилтийн үеийн (1991-2000) хямрал, дэлхийн эдийн засгийн (2008-2010) хямрал, валютын зээлийн (2014 хойш) хямрал гэх гурван удаагийн эдийн засгийн хямрал тохиолдсон. Эдгээр хямралын сөрөг үр дагавар одоог хүртэл арилаагүйгээр барахгүй, цааш үргэлжилж, иргэдийн амьжиргааны түвшин буурах, орлогын эх үүсвэр хумигдах, ажилгүйдэл, ядуурал нэмэгдэхэд шууд болон шууд бус байдлаар нөлөө үзүүлж байна.

Сүүлийн жилүүдийн төсвийн хэт тэлэлтийн үед аж ахуйн нэгжүүд болон өрхийн өрийн дарамт илт нэмэгдсэн. Орон сууцны 8 хувийн зээлийн хөтөлбөр 2013 онд хэрэгжиж эхэлснээс хойш өрхүүдийн дарамт нэмэгдэж, өрхийн өр дотоодын нийт бүтээгдэхүүн хоорондын харьцаа 40 хувьд дөхөж ирээд байна. Ийнхүү өртэй байдал нэмэгдэхийн хэрээр, иргэд хэрэглээгээ хумьж эхэлсэн нь эдийн засгийн уналтад тодорхой хэмжээгээр нөлөөлсөн. Орон сууцны зээлийн төлбөрийн дараа үлдэх хэсэг бусад хэрэглээний өсөлтийг хангахад хүрэлцэхгүй тул өрхүүд хэрэглээний зээл илүүтэй авч эхэлснээр өрхийн өрийн дарамтыг улам нэмэгдүүлэх хандлага ажиглагдаж байна. Энэхүү өрийн дарамт нь дараагийн эдийн засгийн хүндрэлийн үед өрхийн санхүү улам муудаж, улмаар банкны салбарт зээлийн эрсдэл хүчтэй нэмэгдэх асуудал үүсгэж байна. Банкны зүгээс үүсэж болзошгүй эрсдэлээс сэргийлэх зорилгоор амьжиргааны түвшин доогуур иргэдэд зээл олгох явдлыг хумих бодлого баримталж байгаагаас шалтгаалан, иргэд банк бус санхүүгийн байгууллагад хандаж, илүү өндөр хүүтэй зээл авч, өрхийн өрийн дарамтыг улам нэмэгдүүлэх явдал цөөнгүй гардаг. Эдийн засгийн тогтворгүй байдал иргэдийн амьжиргаанд нөлөөлж, өрхийн санхүүд хүндрэл үүссэнээс шалтгаалан, ажилгүйдэл, ядуурал ихсэхийн хэрээр нийгмийн сэтгэл зүйн хямрал дэгдэж, гэмт хэрэг үйлдэгдэх явдал алгуур нэмэгддэг. Тэр дундаа амар, хялбар аргаар ашиг олох зорилго агуулж,

бусдыг залилах гэмт хэрэг үйлдэх тохиолдол түлхүү өсдөг байна. Тэгэхээр эдийн засгийн тогтворгүй байдлаас шалтгаалсан төрийн хямралаас үүдэн, иргэдийн амьжиргааны түвшин буурах нь гэмт хэрэг, тэр дундаа залилах гэмт хэрэг ихээр үйлдэгдэх урьдчилсан нөхцөл болох явдал ажиглагдаж байна.

Залилах гэмт хэргийг “Бусдын эд хөрөнгө өмчлөх эрхэд гэм буруугийн санаатай хэлбэрээр халдсан, Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 17.3 дугаар зүйлд заасан, нийгэмд аюултай үйлдэл” гэж ерөнхий байдлаар тайлбарлаж болно. Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 17.3 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт “Хуурч, эсхүл баримт бичиг, эд зүйл, цахим хэрэгсэл ашиглаж, эсхүл зохиомол байдлыг зориудаар бий болгох, сүсэг бишрэлийг далимдуулах, бодит байдлыг нуух замаар бусдыг төөрөгдөлд оруулж, эсхүл нэр хүнд, урьдын харилцааны явцад бий болсон итгэлийг урвуулан ашиглаж, эзэмшигч, өмчлөгчийн эд хөрөнгө, эд хөрөнгийн эрхийг шилжүүлэн авсан бол”¹ гэж объектив талын шинжүүдийг тухайлан дурдсан. Энэ төрлийн гэмт хэргийн нийгмийн аюулын шинж нь иргэдийн эд хөрөнгөд ноцтой хохирол учруулах байдлаар илэрнэ. Бусдад их хэмжээний болон ноцтой хохирол учруулж залилах гэмт хэргийн үйлдлийн арга маш олон төрөлтэй болж, техник хэрэгсэл ашиглах, олон тооны хүнийг нэгэн зэрэг залилж, их хэмжээний эд зүйл, мөнгө, өмчийг төвлөрүүлэн авах зэрэг хэлбэрт шилжиж байна. Жишээлбэл, Д, Б нар нь амар хялбар аргаар мөнгө олох зорилгоор, урьдаас үгсэн тохиролцож, үргэлжилсэн үйлдлээр, бусдын дансны мэдээллийг хууль бусаар, тусгайлан бэлтгэсэн төхөөрөмж дээр хуулбарлаж, Малайз улсын иргэдэд мэдээллийг өгч, арилжааны банкнуудын бэлэн мөнгөний машинаас 42 хохирогчийн данснаас нийт 71.790.800 (далан нэгэн сая долоон зуун ерэн мянга найман зуу) төгрөгийг авч, иргэдэд их хэмжээний хохирол учруулсан гэмт хэрэг үйлдэгдсэн байна. Эдгээр этгээдүүдэд Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 17.3 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсгийн 2.2-т заасан гэмт хэрэгт хамжигчаар хамтран оролцсон, нэмэлтээр Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 26.1 дүгээр зүйлийн 2 дахь хэсэгт заасан гэмт хэрэг үйлдсэн, гэм буруутайд тооцжээ². Иргэн А нь бусдын фейсбүүк (Facebook) хаягт хууль бусаар нэвтэрч, тухайн цахим хаягийг ашиглан, хохирогч Ц-ээс 700.000 (долоон зуун мянга) төгрөг залилсан гэмт хэрэг үйлдсэн байна³. Цахим мэдээллийн хэрэгсэл ашиглаж, бусдын эд хөрөнгийг залилах, тодруулбал, фейсбүүк (Facebook), твиттер (Twitter) гэх мэт нийтээр өргөн ашигладаг платформуудад нэвтэрч, бусдыг залилах гэмт хэрэг нь шинэ хэлбэрийн үйлдлийн арга юм. Энэ мэтээр залилах гэмт хэргийн үйлдлийн арга нарийсаж, олон төрөл, хэлбэрт шилжиж байгаа нь иргэдэд учруулах хохирлыг ноцтой хэмжээгээр нэмэгдүүлэхээс гадна, залилах гэмт хэргийн тоо жил бүр өсөн, нэмэгдэхэд нөлөөлж байна.

1996 онд улсын хэмжээнд нийт 22.368 гэмт хэрэг бүртгэгдсэнээс, 12.883 буюу 57.6 хувь нь бусдын өмчийн эсрэг гэмт хэрэг, үүнээс зөвхөн 373 буюу 4.1 хувийг, 1997 онд нийт бүртгэгдсэн, өмчийн эсрэг 13.347 гэмт хэргийн 416 буюу 3.1 хувийг, 1998 онд нийт бүртгэгдсэн, өмчийн эсрэг 11.568 гэмт хэргийн 438 буюу 3.8⁴ хувийг л залилах гэмт хэрэг эзэлж байсан бол 2019 онд бүртгэгдсэн өмчлөх эрхийн эсрэг 18.341 гэмт хэргийн 4.688 буюу 25.5 хувийг, 2020 онд бүртгэгдсэн өмчлөх эрхийн эсрэг 12.061 гэмт хэргийн 4.270

¹ Эрүүгийн хууль // Төрийн мэдээлэл. Эмхэтгэл. УБ. 2016. №7. 17.3 дугаар зүйл.

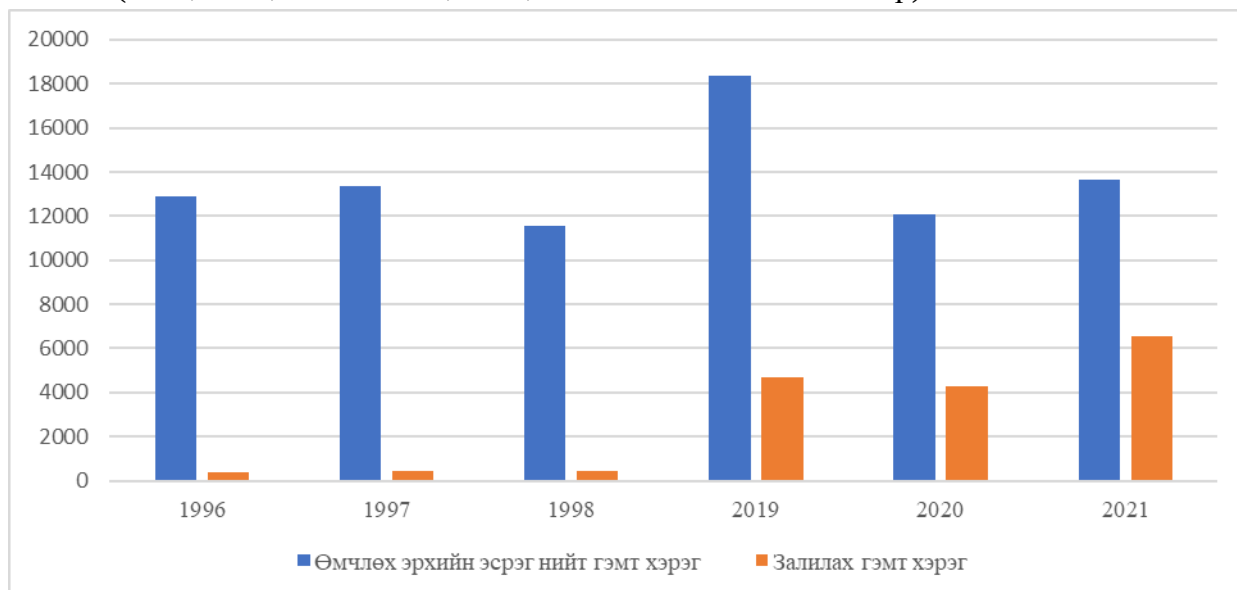
² Фиделитас Партнерс ХХН. (2022). Кибер гэмт хэргийн зохицуулалтын талаарх харьцуулсан судалгаа. (Виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчийн үүрэг, үйл ажиллагааны эрсдэлийн хүрээнд). Нээлттэй нийгэм форум. УБ. 24 дэх тал.

³ Мөн тэнд. 24 дэх тал.

⁴ Булганхүү А. (2001). Залилан мэхлэх гэмт хэргийн эрүүгийн эрх зүйн ойлголт, криминологи шинж. Магистрын зэрэг горилсон бүтээл. УБ. Байлдааны гавьяаны одонт Цагдаагийн академи. 2 дахь тал.

буюу 35.4 хувийг, 2021 онд бүртгэгдсэн өмчлөх эрхийн эсрэг 13.632 гэмт хэргийн 6.558 буюу 48.1 хувийг залилах гэмт хэрэг эзэлж байна.

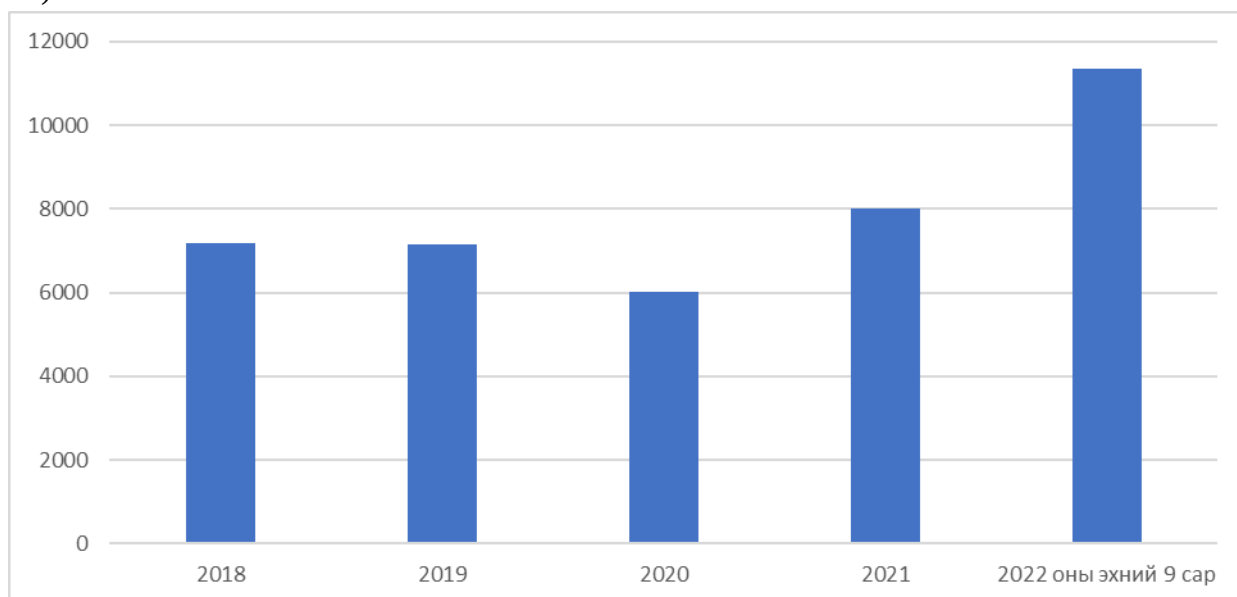
График 1. Өмчлөх эрхийн эсрэг нийт гэмт хэрэг дунд залилах гэмт хэргийн эзлэх хэмжээ (1996, 1997, 1998 – 2019, 2020, 2021 оны тоон мэдээн дээр)

Цагдаагийн байгууллагад одоогоос 20 гаруй жилийн өмнө бүртгэгдсэн өмчлөх эрхийн эсрэг гэмт хэргийн статистик, орчин цагт бүртгэгдсэн өмчлөх эрхийн эсрэг гэмт хэргээс төдийлөн ихсээгүй байтал, залилах гэмт хэргийн тоо 10 дахин нэмэгдсэн явдал нь сүүлийн жилүүдэд залилах гэмт хэрэг ихээр үйлдэгдэж байна гэж дүгнэхэд хүргэж байна. Зөвхөн 2021 онд бүртгэгдсэн, өмчлөх эрхийн эсрэг нийт гэмт хэргийн бараг 50 хувийг залилах гэмт хэрэг дангаараа эзэлж, хулгайлах гэмт хэргээс 1.979 гэмт хэргээр илүү бүртгэгдсэн нь анхаарал татаж байна.

Цагдаагийн байгууллагаас 2018 онд 7.182, 2019 онд 7.146, 2020 онд 6.209, 2021 онд 8.001, 2022 оны зөвхөн эхний 9 сарын байдлаар 11.353 залилах гэмт хэрэгт эрүүгийн хэрэг үүсгэж, холбогдогчдыг яллагдагчаар татан, мөрдөн шалгах ажиллагаа явуулсан байна.

График 2. Мөрдөн шалгах ажиллагаа явуулсан залилах гэмт хэргийн тоо (2018-2022 он)

Эндээс сүүлийн 5 жилийн байдлаар залилах гэмт хэргийн тоо өсөж, иргэдийн эд хөрөнгө өмчлөх эрхэд маш их хэмжээний хохирол учирсан болохыг харж болохоор байна. Залилах гэмт хэрэг сүүлийн жилүүдэд огцом өссөний нэг шалтгаан нь дэлхий нийтээр тархсан халдварт цар тахалтай (Ковид-19) шууд бусаар холбоотой байх үндэслэлтэй. Тодруулбал, цар тахлын үед улсын хэмжээнд хөл хорио тогтоож, иргэдийн хөдөлгөөнийг хязгаарласны үр дүнд нийтээрээ цахим харилцаанд шилжсэн. Өргөн хэрэглээний бараа бүтээгдэхүүн болон бусад өдөр тутмын хэрэгцээт зүйлсийн худалдаанаас эхлээд ихэнх харилцаа цахим хэлбэрт шилжсэн явдал нь цахим хэрэгсэл ашиглан залилах гэмт хэрэг ихээр үйлдэгдэх нөхцөл болсон бөгөөд, залилах гэмт хэргийн үйлдлийн арга нарийсаж, олон төрөл, хэлбэрт шилжиж байгаа болохыг харуулж байна. Зөвхөн цахим хэрэгсэл ашиглаж залилах гэмт хэргээс гадна улсын эдийн засгийн хямралтай холбоотойгоор иргэд гэлтгүй, аж ахуйн нэгж байгууллагын амьжиргааны түвшин буурч, зарим нь дампуурах хэмжээнд хүрсэн эгзэгтэй үед амар хялбар аргаар ашиг олох зорилго агуулсан хүмүүсийн тоо урьд урьдынхаас ихсэж, залилах гэмт хэргийг байнга үйлдэж, амьдралын эх үүсвэр болгох, зохион байгуулалттай гэмт бүлэг үйлдэхээс гадна олон шатлалт маркетинг, пирамид тогтолцооны луйврын аргаар үйлдэх явдал өргөн дэлгэрч байгаа нь энэ төрлийн гэмт хэргийн нийгмийн аюулын шинж өндөртэй болохын нэгэн илрэл юм.

Залилах гэмт хэргийн үйлдлийн аргууд дундаас хохирол, хор уршиг учруулах байдлаараа хавьгүй өндөрт тооцогддог, олон тооны иргэдэд богино хугацаанд, нэгэн зэрэг их хэмжээний хохирол учруулж, өрхийн санхүүгийн тогтвортой байдлыг богино хугацаанд алдагдуулж, сулран доройтуулдаг, нийгмийн аюулын шинж өндөртэй нь пирамид тогтолцооны луйврын аргаар үйлдэгддэг залилах гэмт хэрэг юм. Анхны өргөн хэмжээний санхүүгийн пирамид тогтолцоог Шотландын эдийн засагч, санхүүч Жон Ло (1671-1729) үүсгэн байгуулж, “Инфляцийн эцэг” гэх хоч авч байжээ. Санхүүгийн пирамид гэх ойлголт нь (англиар – pyramid scheme) 1970 оноос эхлэн нийтэд түгэн, дэлгэрсэн бөгөөд, 1975 онд “Merriam-Webster” толь бичигт уг ойлголтыг анх удаа тайлбарласан байдаг. Оросын Холбооны Улсын Төв банк “Санхүүгийн пирамид гэж пирамидын оролцогчдын орлогыг дараагийн оролцогчдын оруулсан мөнгөн дүнгээс бүрдүүлэх замаар, хөрөнгө оруулсан мөнгөн дүнгээс нь их хэмжээний орлогыг буцаан олгох амлалт дор иргэдийн мөнгөн тэмдэгтийг татан төвлөрүүлдэг байгууллага”⁵ гэж тодорхойлжээ. Санхүүгийн пирамидын аргаар залилах гэмт хэрэг үүсээд хэдэн зуун жил болсон бөгөөд, одоо үед ч энэ гэмт хэрэг үйлдэгдсэн хэвээр байна.

Дэлхийн улс оронд пирамид тогтолцооны аргаар үйлдэгдэж байсан том хэмжээний залилах гэмт хэргийн нэгэн жишээ нь ОХУ-ын иргэн С.П.Мавродийн үйлдсэн гэмт хэрэг байдаг. С.П.Мавродийн үүсгэн байгуулсан “МММ” буюу гурван М үсэгтэй залилангийн систем эд үедээ нэг өдөрт л 50 сая америк долларын орлого олж байжээ. Энэ залилангийн хохирогчдын тоо одоог хүртэл бүрэн тогтоогдоогүй байгаа бөгөөд 15 сая хүн хохирсон гэж үзэх ерөнхий тооцоолол бий. Тэрээр 1989 онд МММ гэсэн 3 үсэгтэй компани байгуулж, эхэндээ залилан, луйвартай ямар ч холбоогүй, жирийн аж ахуйн нэгж байдалтай үйл ажиллагаа явуулж, тухайн үедээ ашигтай, ирээдүйтэй компьютерийн программ худалддаг компани байжээ. 1993 онд Зөвлөлт засаг нуран унах үед МММ компани өргөжин тэлж, хөгжсөн байна. 1992 онд түүний компани улс орон даяар 300 гаран

⁵ Хорунин А.Ю., Фильчакова Н.Ю., Рудченко Н.П. Финансовые пирамиды: к вопросу об актуальности и социальной опасности явления в современности. // Научная электронная библиотека «Киберленинка». URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/finansovye-piramidy-k-voprosu-ob-aktualnosti-i-sotsialnoy-opasnosti-yavleniya-v-sovremennosti/viewer>.

салбартай болсон байна. 1994 онд С.П.Мавроди пирамид тогтолцооны залилан үйлдсэн “МММ ИНВЕСТ” компаниа байгуулснаар луйврын эхлэл тавигджээ. Зөвлөлт Холбоот Улс задран унаж, ард иргэд санхүүгийн хямралд орсон хүнд, хэцүү үед С.П.Мавроди иргэдийн амар хялбар аргаар ашиг олох гэсэн хүсэлд тулгуурлан, реклам, сурталчилгааг идэвхтэй хийж эхэлсэн байна. С.П.Мавроди өөрийнхөө зураг бүхий билет гэх тасалбар хийж, хүмүүст борлуулж, хууль зүйн үүднээс асуудал үүсгэхгүйн тулд уг билетийг худалдан авч байгаа хүмүүстэй гэрээ хийж, билетийн үнийг “МММ” компанид бэлэглэж буй явдал гээд, харин зөрүүлэн авч буй тасалбар нь компаний зүгээс бэлэглэгчдээ өгөх дурсгалын зүйл гэж, харин тодорхой хугацааны дараа хүмүүс билетээ “МММ”-д зарж, хүссэн мөнгөө буцаан авах үед нь өмнөх үйл ажиллагаа эсрэгээрээ эргэдэг байжээ. Энэ билетийн үнэ нь өнөөдрийн, өчигдөрийнхөөс үнэтэй гэсэн зарчмаар явж, С.П.Мавроди өөрөө үнээ тогтоодог байсан байна. Үүний үр дүнд хагас жилийн тодор тухайн тасалбарын үнэ анх гарсанаасаа 127 дахин өссөн юм. “МММ” ажиллах зарчим бол санхүүгийн пирамидын ажиллах үндсэн зарчим юм. Билет худалдан авсан хүмүүс сарын дараа нөгөө билетээ зарахад үнэ нь өссөн байх ба үнийг өсгөж өгөх мөнгөө дараа дараагийн билет худалдан авагчдаас бүрдүүлэх энгийн зарчим буюу понзын схем юм. Энэ схем нь түрүүлж орсон хүмүүсийн мөнгийг сүүлд элсэн орсон хүмүүсийн мөнгөөр төлөх замаар явагдаж, оролцогч хүмүүсийн тоогоор хязгаарлагдах ба шинээр хүн ирэхээ болих үед л зогсох бөгөөд, тэр үед ихэнх пирамидын залилагчид мөнгөө аваад гадаад орон руу зугтдаг байсан. 1994 онд “МММ” компанид хийсэн татварын шалгалтаар 50 тэрбум рублийн татвараас зайлсхийсэн, мөн орлогоо нуун дарагдуулсан болох нь тогтоогдсон. ОХУ-ын хууль сахиулах байгууллагаас С.П.Мавродийн үйлдлийг анзаарч байсан боловч, нотлох баримтгүйгээс гадна уг гэмт үйлдлийн арга нь тухайн үед анх нэвтэрсэн байсантай холбоотойгоор уг үзэгдлийг зохицуулах хууль, эрх зүйн орчин бүрдээгүй байсан юм. Засгийн газар болон хууль, хяналтын байгууллагын зүгээс С.П.Мавродийн үйл ажиллагааг шалгаж эхлэхэд, хүмүүс ихээр сандарч эхэлсэн ба энэ үед түүний билетийн үнэ огцом унасан хэдий ч С.П.Мавроди “Билетийн үнэ огцом буурахад төрийн үйл ажиллагаа нөлөөлсөн. Удахгүй билетийн үнэ өмнөхөөсөө дахин өснө” гэсэн мэдэгдэл хийснээр үйл ажиллагаанд нь шинэчлэлт (restart) хийсэн үйлдэл болжээ. Хэсэг хугацааны дараа иргэд мөнгөө бүр мөсөн алдсан гэдгээ ойлгож эхэлсэн ба үүнээс болж 50 гаруй хүн амиа хорлох үйлдэл хийсэн байна. С.П.Мавродид шүүхээс 4 жилийн хорих ял 20 сая рублийн торгууль оногдуулсан байна. Энэ гэмт хэргийн улмаас учирсан хохирлын хэмжээ 70-120 тэрбум долларт хүрч байсан гэх мэдээ бий.

Олон шатлалт маркетинг, пирамид тогтолцооны луйврын аргаар үйлдэгддэг залилах гэмт хэргийн нийгмийн аюулын шинжийг тодорхойлохын тулд нийгмийн аюулын шинжийн талаар ерөнхий ойлголтыг тодруулах шаардлагатай. Нийгмийн аюулын шинж нь хууль тогтоогч түүнийг хүлээн зөвшөөрөх, эс зөвшөөрөхөөс үл хамааран оршдог, объектив хүчин зүйл юм. Хэрэв хүнийг алах үйлдэлд Эрүүгийн хуулиар хариуцлага хүлээлгэхгүй боллоо гэхэд, нийгэмд хүнийг алах явдал энгийн үзэгдэл болж, хүч хэрэглэх явдал дээд цэгтээ хүрнэ. Хууль тогтоогч аливаа үйлдлийг гэмт хэрэгт тооцоход нийгмийн аюулын хэр хэмжээ шийдвэрлэх үүрэг гүйцэтгэдэг. Аюул нь байгалийн гамшгаас (газар хөдлөлт, үер, араатан амьтны довтолгоо) үүсэлтэй байж болно. Хэрэв нийгмийн аюулын шинжийн мөн чанар нь хохирол учруулахад байдаг гэж үзвэл, хүн ам оршин суудаг газарт зэрлэг араатан ирж, хүмүүст хохирол учруулах, эсхүл тэнгэрээс солир унаж, хохирол учруулах нь нийгэмд аюултай үзэгдэл юм. Гэхдээ эдгээр үзэгдэл нь хүн хоорондын харилцааны хүрээнд явагддаггүй учир нийгэмд аюултай гэж үзэж болохгүй. Харин хүний

санаатай, эсхүл болгоомжгүй үйлдлийн улмаас зэрлэг араатан амьтан хүмүүст хохирол учруулсан бол өөр хэрэг болно. Энэ тохиолдолд араатан амьтны бус, хүний үйлдлийн нийгмийн аюулын шинжийн тухай асуудал хөндөгдөнө. Учир нь энэ үйлдлийн үр дүнд нийгмийн харилцаа, тодруулбал, хүн хоорондын харилцаа хөндөгдөж байгаа юм. Эндээс аливаа үйлдэл нь нийгэмд учруулсан хохирол, хор уршгийн хэр хэмжээнээс үл хамааран, хүний үйл ажиллагаа, оролцоо хамааралгүй, хүний эрэлт, хэрэгцээ, ашиг сонирхлыг хангахад чиглэгдээгүй тохиолдолд нийгэмд аюултай гэж үзэх үндэсгүй гэсэн дүгнэлт гарч байна.

Нийгмийн аюулын шинж нь аливаа үйлдэл, эс үйлдэхүйд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх цорын ганц, найдвартай хэмжүүр юм. Профессор С.Жанцан “Гэмт хэргийн нийгмийн аюулын шинж чанар гэдэг нь гэмт үйлдэл, эс үйлдэхүйд эрүүгийн хуулийн хамгаалалтад авагдсан эрх, ашиг сонирхлын мөн чанар, үнэ цэнийг илэрхийлэх, хууль цаазын үнэлэмж юм”⁶ гэж, харин профессор Г.Совд “Гэмт хэргийн хор аюулын хэр хэмжээ гэдэг нь гэмт хэргийн объектив тал буюу гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдийн нийгэмд хор аюул учруулсны эрчим ямар хэмжээнд байсан үр дагавар, хор уршиг, шалтгаант холбоо зэргээр тодорхойлогдоно. Үүнд: үйлдлээ хэрэгжүүлсэн арга, хэрэглэсэн зэвсэг хэрэгсэл, орчин, цаг хугацаа, учруулсан хохирлын хэмжээ, түүнээс уламжлах үр дагавар зэрэг олон асуудлыг хамааруулж судалсны үндсэн дээр дүгнэлт хийж болно”⁷ гэж тус тус тодорхойлсон. Тэгэхээр гэмт хэргийн нийгэмд аюултай байх шинж гэдэг нь прецедент (дараа дараагийн тохиолдлыг шийдвэрлэх туршлага болох анхны, үлгэрчилсэн жишээ) шинжийг агуулдаг, хүн, нийгэм, төрд мэдэгдэхүйц хохирол учруулдаг, шинэ гэмт халдлагын болзошгүй аюулыг арилгахад чиглэсэн арга хэмжээ авахуулахад хүргэдэг, зөвхөн гэмт хэргийн тухайд яригдах, объектив ба субъектив шинжийг агуулсан ойлголт гэж тодорхойлж болох юм.

Монгол Улсын түүхэнд пирамид тогтолцооны аргаар үйлдэгддэг залилах гэмт хэргийн улмаас олон мянган хүн хохирсон цөөнгүй тохиолдол бий. Үүний нэг жишээ нь “Жи тайм (G TIME)” гэж алдаршсан, иргэн О нарын үйлдсэн хэрэг юм. Иргэн О нар нь “Жи Тайм корпорейшн компани эдийн засгийн хямралд өртөөд байгаа нийгмийн дундаж давхаргын хүмүүст туслах зорилгоор Казахстан Улсын Ерөнхийлөгч Нурсултан Назарбаевын дэмжлэгээр 2012 оны 5 дугаар сарын 19-ний өдрөөс өнөөг хүртэл хугацаанд дэлхийн 78 оронд амжилттай хэрэгжиж байгаа эдийн засгийн хямралын эсрэг олон улсын хамтарсан төслийн үйл ажиллагааны үр дүнд богино хугацаанд 8.000 ам.долларын урамшууллыг хэдэн ч удаа авах боломжтой, доороо хүн урьж, гишүүнээр элсүүлснээр багцаасаа хамаарч 268.000 – 20.000.000 төгрөг хүртэлх болон автомашины урамшуулал олгоно, хамгийн бага хөрөнгө оруулалтаар, хамгийн богино хугацаанд бүх боломжуудыг ашиглан, санхүүгийн эрсдэлгүйгээр, урьд өмнө байгаагүй амжилтад хүрэх боломжтой, хууль ёсны, найдвартай” гэсэн мэдээллийг олон нийтэд тараан, сурталчлах байдлаар бусдыг хуурч, зохиомол байдал зориудаар бий болгон, бодит байдлыг нуух замаар бусдыг төөрөгдөлд оруулан, Аж ахуйн үйл ажиллагааны тусгай зөвшөөрлийн тухай хуулийн 8 дугаар зүйлийн 8.1 дэх хэсгийн 4-т заасан “Олон шатлалт маркетинг буюу пирамид тогтолцооны замаар хууран мэхэлж, ашиг хонжоо олох үйл ажиллагаа явуулахыг хориглоно” гэж заасан, хуулиар хориглосон үйл ажиллагааг Баянгол дүүргийн нутаг

⁶ Жанцан С. Монгол Улсын Эрүүгийн эрх зүйн онол. /Гэмт хэргийн тухай сургааль/. I боть. УБ. 2009. 192 дахь тал.

⁷ Совд Г. Монгол Улсын Эрүүгийн хуулийн тайлбар. УБ. 2002. 77 дахь тал.

дэвсгэрт явуулж, нийт 12.365 иргэнийг 27.965 хөтөлбөрт элсүүлж, 38.161.778.857 (гучин найман тэрбум, нэг зуун жаран нэгэн сая, долоон зуун далан найман мянга, найман зуун тавин долоо) төгрөгийн хохирол учруулан, олон шатлалт маркетинг, пирамид тогтолцооны луйврын аргаар залилах гэмт хэрэг үйлджээ.

Мөрдөн шалгах ажиллагаагаар “Жи тайм корпорейшн” компанийн зарласан урамшуулал хөтөлбөрт нийт 12.367 иргэн, 38.2 тэрбум төгрөгөөр элсэн орсноос, 967 хүн иргэний хариуцагчаар тогтоогдсон. Тэгэхээр нийт элсэн орсон хүмүүсийн 967 нь буюу 7.8 хувь нь урамшуулал авсан, үлдсэн 91.2 хувь нь хохирч үлдсэн байна. Хэдийгээр “Жи тайм корпорейшн” компани нь гадаад худалдааны үйл ажиллагаа явуулж, иргэдэд бараа борлуулсан гэх боловч, гаалиар импортолсон барааны үнийн дүн нь иргэдээс цуглуулсан үнийн дүнгийн 10 хувьд хүрэхгүй байгаа явдал нь пирамид тогтолцооны аргаар үйлдсэн, залилах гэмт хэрэг гэж үзэх хангалттай үндэслэл болж байна. Мөн уг компани нь гадаад худалдааны чиглэлээр бодит үйл ажиллагаа явуулаагүй атал, сүлжээнд элсэгчдийн мөнгөнөөс татварт их хэмжээний мөнгө шилжүүлсэн нь хууль бус үйл ажиллагааг хууль ёсны мэт харагдуулсан үйлдэл юм.

Шүүхээс иргэн О нарын үйлдэлд “11.398 иргэнд 25.815.088.160 (хорин таван тэрбум найман зуун арван таван сая наян найман мянга нэг зуун жар) төгрөгийн буюу их хэмжээний хохирол учруулсан гэмт хэрэг үйлдсэн” гэж үзэн, Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 17.3 дугаар зүйлийн 3 дахь хэсгийн 3.2-т заасны дагуу эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэсэн байна. “Жи тайм корпорейшн” компанийн үйлдсэн гэмт хэргийн үр дүнд иргэд, нийгэм, тэр дундаа залуу үед асар их хэмжээний мөнгөн ба мөнгө бус гэм хор, хохирол учирч байгаа нь энэ төрлийн гэмт хэргийн нийгмийн аюулын шинж өндөр болохыг тод харуулж байна. Олон шатлалт маркетинг, пирамид тогтолцооны луйврын аргаар үйлдэгддэг гэмт хэрэг сүүлийн гурван зууны туршид арга, хэлбэрээ өөрчлөн, нарийн зохион байгуулалтад шилжин, тархаж, их хэмжээний хохирол учруулсаар ирсэн түүхэн олон жишээ байдаг. Тухайлбал, Иргэн Б, Н, С, Сэ, Х, Ба, Т, Д нар бүлэглэж, 2017 оны 11 дүгээр сараас 2018 оны 8 дугаар сарын хооронд Баянгол дүүргийн 2 дугаар хорооны нутаг дэвсгэрт байрлах Рокмон Бюлдинг компанийн байранд “Stamford trading Technologies нэртэй компанид хөрөнгө оруулалт хийвэл, долоо хоног бүр ногдол ашиг өгч, мөнгийг чинь өсгөнө” гэж зохиомол байдлыг зориудаар бий болгон, олон шатлалт маркетинг, пирамид тогтолцооны луйврын аргаар залилах гэмт хэрэг үйлдэж, олон тооны иргэдэд 2.411.066.833 (хоёр тэрбум дөрвөн зуун арван нэгэн сая жаран зургаан мянга найман зуун гучин гурав) төгрөгийн (их хэмжээний) хохирол учруулсан байна⁸. Уг аргаар үйлдэгддэг залилах гэмт хэрэг нь энгийн болон хүндрүүлэх бүрэлдэхүүнтэй үйлдэгддэг залилах гэмт хэргээс хохирлын хэмжээгээр харьцангуй өндөр, олон тооны хүнд нэгэн зэрэг хохирол, хор уршиг учруулдаг байдлаараа ялгагдаж байна. Энэ ч утгаараа нийгмийн аюулын шинж өндөртөйд тооцогдох гэмт хэрэг болох нь гарцаагүй юм.

Монгол Улсын нутаг дэвсгэр дээр 1972 оноос хойш өдийг хүртэл хугацаанд, гадаад болон дотоодын 600 гаруй сүлжээний компани үйл ажиллагаа явуулж, дампуурах нь дампуурч, хариуцлага хүлээх нь хүлээсэн байна. Ийм олон тооны компани, байгууллага үйл ажиллагаа явуулж, маш олон хүнийг хохироосон байтал энэ төрлийн гэмт хэрэгт цагдаагийн байгууллагаас өөр хяналт тавьж, анхаарч байгаа төрийн байгууллага байхгүй

⁸ Баянгол дүүргийн Эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхийн шийтгэх тогтоол. Дугаар 685. 2020 оны 7 дугаар сарын 16-ны өдөр. https://shuukh.mn/single_case/48031?daterange=2001-01-01%20-%202023-03-05&id=1&court_cat=2&bb=1-ээс үзэв.

нь харамсалтай. Үйл ажиллагааны чиг үүргээсээ хамаарч Санхүүгийн зохицуулах хороо болон Монголбанк зэрэг байгууллагууд энэ тал дээр бүрэн хяналт тавьж ажиллах ёстой. Дан ганц цагдаагийн байгууллагаас энэ төрлийн гэмт хэрэгтэй тэмцэж, урьдчилан сэргийлэх боломж, бололцоо тааруу учир иргэдийн гэнэн, итгэмтгий зан, амар, хялбар аргаар ашиг олох гэсэн хүсэл дээр тулгуурлаж, олон шатлалт маркетинг, пирамид тогтолцооны луйврын аргаар залилах гэмт хэрэг үйлдэх явдал буурахгүй, цааш үргэлжлэх эрсдэл огт арилахгүй юм.

Дүгнэлт

Улс орны эдийн засгийн хямралаас үүдэлтэй, өрхийн санхүүгийн доройтол нөгөө талаас техник технологийн хөгжлийг дагаад залилах гэмт хэргийн үйлдлийн арга нарийсаж, олон төрөл, хэлбэрт шилжиж байгаа байдалтай нэгэн цэгт огтлолцох уулзвар дээр, амар хялбар аргаар ашиг олох гэсэн шунахайн сэдэлт сүлэлдэн нийлж, үр дүнд нь залилах гэмт хэрэг үйлдэгчдийн тоо урд урдны жилүүдээс огцом өссөн үзүүлэлттэй байгааг статистик дүн мэдээ харуулж байна. Зөвхөн 2021 онд бүртгэгдсэн, өмчлөх эрхийн эсрэг нийт гэмт хэргийн бараг 50 хувийг залилах гэмт хэрэг дангаараа эзэлж, хулгайлах гэмт хэргээс 1.979 гэмт хэргээр илүү бүртгэгдсэн болохыг дээр дурдсан билээ.

Хүн, нийгэм, төрд мэдэгдэхүйц хохирол учруулдаг, шинэ гэмт халдлагын болзошгүй аюулыг арилгахад чиглэсэн арга хэмжээ авахуулахад хүргэдэг, зөвхөн гэмт хэргийн тухайд яригдах, объектив ба субъектив шинжийг агуулсан, нийгмийн аюулын шинжийн тухай ойлголт дээр үндэслэн, олон шатлалт маркетинг, пирамид тогтолцооны луйврын аргаар үйлдэгддэг залилах гэмт хэргийн нийгмийн аюулын шинж нь олон тооны иргэдэд богино хугацаанд, нэгэн зэрэг их хэмжээний хохирол учруулж, өрхийн санхүүгийн тогтвортой байдлыг богино хугацаанд алдагдуулж, дахин сэргэхэд хүндрэлтэй байдал үүсгэдэг, ихэнх тохиолдолд хохирол буцаан төлөгддөггүй, бусдын эд хөрөнгө өмчлөх эрхэд хууль бусаар халдаж, их хэмжээний хохирол учруулдаг байдлаар илэрнэ.

Өмнөх Эрүүгийн хуулиудад залилах гэмт хэргийн олон шатлалт маркетинг, пирамид тогтолцооны луйврын аргыг хүндрүүлэх болон онц хүндрүүлэх нөхцөлд хамааруулан, эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх жишиг хараахан тогтоогүй байсан нь хууль тогтоогчдын зүгээс энэ төрлийн гэмт хэргийн нийгмийн аюулын хэр хэмжээг зохих түвшинд үнэлээгүй байсантай холбоотой юм. Улсын Их Хурлын чуулганаар 2015 оны 12 дугаар сарын 3-ны өдөр хэлэлцэн баталсан Эрүүгийн хуулийн 17.3 дугаар зүйлийн 3 дахь хэсгийн 3.2-г “олон шатлалт маркетинг, пирамид тогтолцооны луйврын аргаар үйлдсэн” гэж анх удаа уг үйлдлийг онц хүндрүүлэх нөхцөлд хуульчилсан явдал нь олон шатлалт маркетинг, пирамид тогтолцооны луйврын аргаар үйлдэгддэг залилах гэмт хэргийн нийгмийн хор аюулын шинж өндөр болохыг хууль тогтоогчдын зүгээс онцгой анхаарсны үр дүн юм.

Ашигласан материал

1. Баянгол дүүргийн Эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхийн шийтгэх тогтоол. Дугаар 685. 2020 оны 7 дугаар сарын 16-ны өдөр. https://shuukh.mn/single_case/48031?daterange=2001-01-01%20-%202023-03-05&id=1&court_cat=2&bb=1-ээс үзэв.

2. Булганхүү А. (2001). Залилан мэхлэх гэмт хэргийн эрүүгийн эрх зүйн ойлголт, криминологи шинж. Магистрын зэрэг горилсон бүтээл. УБ. Байлдааны гавьяаны одонт Цагдаагийн академи.

3. Жанцан С. Монгол Улсын Эрүүгийн эрх зүйн онол. /Гэмт хэргийн тухай сургааль/. I боть. УБ. 2009.
4. Совд Г. Монгол Улсын Эрүүгийн хуулийн тайлбар. УБ. 2002.
5. Фиделитас Партнерс ХХН. (2022). Кибер гэмт хэргийн зохицуулалтын талаарх харьцуулсан судалгаа. (Виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчийн үүрэг, үйл ажиллагааны эрсдэлийн хүрээнд). Нээлттэй нийгэм форум. УБ.
6. Хорунин А.Ю., Фильчакова Н.Ю., Рудченко Н.П. Финансовые пирамиды: к вопросу об актуальности и социальной опасности явления в современности. // Научная электронная библиотека «Киберленинка». URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/finansovye-piramidy-k-voprosu-ob-aktualnosti-i-sotsialnoy-opasnosti-yavleniya-v-sovremennosti/viewer>.
7. Эрүүгийн хууль // Төрийн мэдээлэл. Эмхэтгэл. УБ. 2016. №7.